

Koncz János:

PEDAGÓGUSHIVATÁS

A recenszens szégyenkezik. Szegedi szerzőnk a pedagógusról írt és 1980-ban megjelent művéről helyi szerkesztésű lapban csak 1982-ben kerít sort ismertetésre. E mulasztás okául mentő körülményként csak annyit említhet meg, hogy várta jelentősebb recenziók értékelését s így saját közlését nem tartotta fontosnak. Az idő múlásával azonban állandóan nyugtalanította érvelésének indokolatlansága és helytelensége, és restelkedve próbálja pótolni adósságát. Védekezésül csak azt hozhatja fel, hogy a pedagógusról írt gondolatok nem romlandó áruként szerepelnek, s aktualitásuk is állandó. Annál is inkább, mivel a nagyon sok tanulmány, hírlapi cikk mellett az elmúlt években könyv a pedagógusokról nem sok jelent meg. Így már az a tény, hogy a pedagógushivatásról önálló kiadvány látott napvilágot, örvendetes jelenségnek fogható fel. Remélhető, hogy e megindult folyamatnak további alkotások lesznek eredményei.

Koncz János könyve már címében is vonzó az olvasók számára. A pedagógusok hivatásáról, elhivatottságáról frázisszerűen is sokszor szoktak beszélni. A pedagógusi személyiség sajátosságáról, alkalmasságáról nagy gondolkodók is sokat írtak már, s mind a pedagógusi, mind a nem pedagógusi közvéleményben megfogalmazódtak bizonyos pedagógusi „modellek”. Szükségessé vált tehát, hogy e kérdést alaposabban, tudományosabban és rendszerezettebben is elemezzük. A szerző könyvében e feladatra vállalkozik, jóllehet a kérdés bonyolultsága miatt teljességre nem törekedhetett. E problémakör egyes részletkérdéseit azonban újszerűen közelíti meg, s így olyan területeket is érint, amelyekre a kutatások eddig nem terjedtek ki. Ez egyben segítséget is ad ahhoz, hogy már régóta napirenden szereplő kérdést új megközelítésben vizsgáljuk, szakítva bizonyos mértékű megcsontosodással. Annak ellenére, hogy a könyv egyes fejezetei az adott témakörben nem adnak teljességet, a könyv szerzője mégis egységes egészzé formálja azzal, hogy komplex vizsgálati módszert alkalmaz. Nagy érdemként kell mindenekelőtt megemlíteni azt, hogy a szociológiai szempontú elemzést – amely napjainkban kicsit egyoldalúvá vált már több szerzőnél – neveléstörténeti, művelődéstörténeti, közgazdasági és döntő mértékben munkásmozgalomtörténeti területtel teljesíti ki. Egy ilyen sokoldalú elemzés adhat csupán teljes képet a pedagógushivatás fejlődéséről és jelenlegi helyzetéről társadalmunkban.

A könyv előszavában Zibolen Endre arra hívja fel a figyelmet, hogy a mű címében szerep-

lő pedagógus szó milyen újszerű, mivel a magyar nyelv ezt a fogalmat mai értelmében a felszabadulás előtt nem ismerte. Nem volt olyan fogalom a köznyelvben, amely a tanár – tanító – óvónő lényegében azonos tevékenységét közös szóval jelölte volna. Zibolen Endre történeti áttekintést ad a pedagógusok helyzetéről a különböző társadalmakban, majd megállapítja: „Szükségszerű, hogy hazánkban is e közös hivatás súlyának megfelelően alakuljon a sokféle pedagógus helyzete.” A könyvtől azt várja, hogy segítse a pedagógusok ilyen szempontú önmegértését, és járuljon hozzá az ilyen szemléletű utánpótlás neveléséhez is.

A könyv szerzőjének bevezetése azt a tételt emeli ki, hogy az oktatásügy továbbfejlesztése megköveteli a pedagógusképzés színvonalának emelését. Ennek igazolásául idézi a legutóbbi időben megjelent párt- és kormányhatározatokat, amelyek a jelen és a jövő feladatait jelölik meg. Utal arra, hogy a pedagógushivatást mind a történelmi fejlődés során, mind napjainkban és a várható jövőben is számos tényező differenciálja belülről a képzettségi szint, az iskolatípus, a település és a nemek összetétele szerint. E különbözőségek mellett a szerző mégis a megegyező vonások feltárására törekedett mind a pedagógusok helyzetének társadalmi változásaiban, mind pedig a pedagógusképzés jövőbeni formáiban. Könyvének fő célkitűzését így fogalmazza meg: „Elsősorban azt vizsgáljuk, hogy miként válik a pedagógustársadalom az osztálytársadalmak kiszolgáltatott alkalmazottjából a hatalomra került munkáosztály olyan szövetségesévé, amelynek feladata a világ értelmezésére nevelés mellett részt venni az ifjúságnak a világ értelmes megváltoztatására való felkészítésében. Ez a megfogalmazás a pedagógushivatás nagyon modern megközelítését is jelenti.

A könyv első fejezetének címe: „A pedagógusok és a munkásmozgalom kapcsolata.” Már utaltam e téma újszerűségére. A szerző tömören tekinti át azokat a főbb fejlődési átlomásokat, dokumentumokat, amelyek a tanítók szervezkedésére utalnak, s a munkásmozgalom kapcsolatát bizonyítják a tanítók törekvéseivel. Kiemelten foglalkozik Liebknecht, Marx és Engels szerepével e területen.

A második fejezet a „Pedagógusok a világ első szocializmust építő társadalmában” címet viseli. Három fejlődési szakaszban tekinti át az orosz, majd a szovjet társadalom keretei között jelentkező problémákat, feladatokat a pedagógusokkal kapcsolatosan. Mindenekelőtt a feudális orosz társadalom XIX. századi körülményei közötti állapotokat jellemzi, majd ismerteti Lenin és a bolsevikok állásfoglalását ebben az időszakban. Majd a pedagógus-

hivatalos változását elemzi a szocialista forradalom győzelmével kezdődő új fejlődési időszakban. Tömören foglalja össze azt a sokféle intézkedést, amelyet a Szovjetunióban hoztak a pedagógusok érdekében. Részletesen vizsgálja Lenin, Krupszkaja, Lunacsarszkij, Bubnov állásfoglalását a pedagógusok szerepéről az új társadalmi feltételek között. A harmadik fejlődési szakasz kezdetétől az 1958-as évet jelöli meg, amikor megjelent a törvény az addigi kötelező hétosztályos iskola nyolc osztályúvá tevéséről. Nagyon gazdag tényanyaggal látta meg a szerző ezt az 1978-ig figyelemmel kísért fejlődési szakaszt, melyet a fejlett szocialista társadalom oktatási rendszereként elemez. Valamennyi iskolatípussal kapcsolatban sokoldalú statisztikai adatokat találhatunk, ugyanakkor betekinthetünk az egyes iskolatípusok oktatási anyagába, tantervi struktúráiba. Különösen részletesen foglalkozik a pedagógusok jelenlegi helyzetével a szovjet társadalomban, valamint a pedagógusképzés szerkezetével, tartalmával és a pedagógusok továbbképzésével. A jelen és jövő feladataival kapcsolatosan ismerteti az SZKP KB és a Szovjetunió Minisztertanácsa 1977 decemberében kiadott határozatát a pedagógusképzés feladatairól.

A harmadik fejezetben a szerző „A magyar pedagógustársadalom fejlődése” cím alatt ad áttekintést a magyar művelődés- és neveléstörténet e fontos témaköréről. Az I. Ratio Educationistól kiindulva sorakoztatja fel az egyes korok sajátosságait a pedagógusok helyzetével, és e helyzet megváltoztatására irányuló törekvéseire vonatkozóan. A második részben tárgyalja a pedagógusok tevékenységét a forradalom idején, majd a Horthy-korszakban. A fejezet harmadik részében a magyar pedagógusképzés vázlatos történeti áttekintését olvashatjuk. A pedagógusképzés valamennyi típusának kialakulásáról, fejlődéséről képet kapunk 1977-től 1945-ig, azzal a következtetéssel zárva a fejlődési folyamatot, hogy „a pedagógusképzés rendje konzerválta a társadalmi osztálytagozódást.”

Könyve következő fejezetének „A pedagógushivatás szocialista társadalmunkban” címet adja a szerző. A fejezet első részében még történeti visszapillantást tesz a pedagógusok helyzetének alakulására a felszabadulás után, feltárva a legfontosabb dokumentumokat, állásfoglalásokat, intézkedéseket a pedagógusok társadalmi helyzetének, képzésének és továbbképzésének megváltoztatása területén. 1945-től az 1961. III. törvényig kapunk áttekintést e történeti elemzés kapcsán. A fejezet második részében a pedagógusok helyzetét a fejlett szocialista társadalom építésének feltételei között vizsgálja. Az MSZMP VIII. kongresszusától 1978-ig sorolja fel és elemzi a pedagógusokkal kapcsolatban hozott döntéseket, irányelveket, jellemző állapotokat. Különösen rész-

letesen tér ki az 1972-es júniusi KB határozatra és az annak nyomán bekövetkezett változásokra, intézkedésekre. Már ebben a részben is kitér a jelenlegi feladatok elméleti és gyakorlati kérdéseinek alapos elemzésére, ezek kibontását azonban e fejezet további részében találhatjuk meg. Így a nevelés és szakképzés című részben arra keres választ, hogy a tudományos-technikai forradalom az oktatás és nevelés szakmai elemeit tekintve milyen új minőségi követelményeket támaszt a pedagógus munkájával szemben. Mindenekelőtt utal az oktatásügy hatására a termelésre, s ezzel összefüggésben mutatja ki a pedagógusok társadalmi funkcióját, tevékenységük társadalmi értékét. A következő részben a társadalmi fejlődés pedagógiai igényeivel foglalkozik. Itt mindazt sorra veszi, amelyek a pedagógusok társadalmi funkciójával kapcsolatosan pozitív és negatív értelemben napjainkban is jelentkeznek. Utal többek között a pedagógusok létszámalakulására, a pedagóguspálya feminizálódására, a képesítés nélküliségre, a pedagógus-ellátottság arányaira, a demográfiai helyzet és a pedagógusmunka összefüggéseire. Nagyon értékes része fejtegetéseinek az, hogy a jelenlegi társadalmi fejlettségünk és a továbbfejlődés tendenciái milyen pedagógusi személyiségvonásokat igényelnek. E fejezet további részében a pedagógusképzés, továbbképzés, önképzés kérdéseivel foglalkozik. Különös figyelmet szentel arra, hogy a pedagógusképzés jelenlegi rendszere rendkívüli mértékben megosztott, s az egyes képzési formákat nem egységes rendező elvek szerint alakították ki. Vizsgálja ennek negatív következményeit. Különösen fontosak azok a megállapítások, amelyeket a szerző a szocialista köznevelés távlatával összefüggésben tesz a pedagógusképzés, továbbképzés területén. A pedagógusképzéssel kapcsolatosan négy fázist állapít meg: az utánpótlás kiválasztása, pályára irányítás, a pedagógusképzés intézményes időszaka, a pályára kerülés és a továbbképzés szakasza. Mind-egyikkel összefüggésben fontos megállapításokat tesz. Alapvető követelményként azt jelöli meg, hogy a pedagógustársadalom mind magasabb szintű önreprodukciónak legyen képes megteremteni a fejlett szocialista társadalom. Aláhúzza: „A pedagógustársadalomnak tudatosult etikai felelősséggel kell rendelkeznie saját utánpótlása intézményes nevelésében.” Egyértelműen foglal állást a szerző abban, hogy a pedagógusképzést egységesen nappali tagozaton, felsőfokon kell megvalósítani, míg az esti és levelező tagozatok mindinkább a pályakorrekciós funkciót tölthetik be. Lényeges elvként fogalmazza meg azt, hogy az egyetemen fontos a pedagógus- és nem pedagógusképzés részbeni különválasztása. Gondosan vizsgálja a tanárképzés tartalmi reformjának problémáit, a szakmai, az általános képzés arányait, a hivatásra nevelés tartalmi és módszertani elveit.

A továbbképzéssel kapcsolatban az a véleménye, hogy annak mind nagyobb részét kell a képző intézetre építeni, s az nem lehet alacsonyabb szintű mint a képzés. Utal a diplomát felújító formák lehetőségeire is.

A könyv függelékeként 6 táblázatot találunk a pedagógusokkal kapcsolatos statisztikai adatok ábrázolására.

Nagyon gondos a felhasznált és ajánlott irodalom bibliográfiája is.

A könyv befejező részében a szerző azt a véleményét fogalmazza meg, hogy talán többre vállalkozott, mint amire szabad lett volna. Ezt – ismerve a könyvben kifejtett gondolatokat – nem lehet elfogadni. Igaza van azonban a szerzőnek abban, hogy a pedagógusi hivatás társadalmi, elméleti, oktatáspolitikai szempontból még alig feldolgozott. E témakörben a szerző könyve valóban értékes alapirodalomként fog szerepelni, s éppen ezért a pedagógustársadalom minden tagjának és minden leendő tagjának könyvtárában ott kellene lennie.

Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1980. 228. 1.

Dr. Bereczki Sándor

KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS AZ ALSÓ TAGOZATBAN

(A *pedagógia időszzerű kérdései*. Szerkesztette: dr. Petrikás Árpád.)

A MTA Pedagógiai Kutatócsoportja debreceni alközpontjának kutatómunkájának eredményeként került kiadásra közösségi nevelésünk kérdéseivel foglalkozó újabb értékes tanulmánykötet. Mint a könyv címe is mutatja, a közösségi nevelés egyik eddig aránylag kevésbé vizsgált területével, az általános iskola I–IV. osztályaiban folyó nevelés feladataival foglalkoznak a kötetben szereplő szerzők. Talán problémaként jelentkezhethet az, hogy az 1978-as általános iskolai nevelési és oktatási terv struktúrája már nem az I–IV., és V–VIII. felépítést követi. Az általános iskola I–VIII. osztályainak új szerkezeti tagolása nyilvánvalóan befolyásolja a közösségi nevelés hagyományos menetét is az úgynevezett alsó tagozatban. Ez azonban nyilván nem jelentheti a könyvben feltárt kutatási eredmények hasznosítási lehetőségeinek korlátozását. A szerzők által megfogalmazott pedagógiai általánosítások érvényesíthetők a tanterv új koncepciójában is.

A könyv szerkezeti felépítése azt a menetet követi, hogy az I. osztálytól a IV. osztályig vizsgálja a közösségi nevelés egyes feladatait. Mind a négy osztály számára ad tehát valamilyen témakörben vizsgálati anyagot. Ez abból a szempontból hasznos, hogy így a közösségi nevelés több kérdését lehet felölelni s nyilvánvaló, hogy az egyes osztályokban vég-

zett felmérés, vizsgálat a másik osztályban is felhasználható. Ugyanakkor azonban problémaként jelentkezhethet az, hogy így nem kapunk a közösségi nevelés valamelyik kérdésében egy összefüggő, fejlődésében vizsgált nevelési folyamatot, amely az I. osztálytól a IV. osztályig tárja fel a megoldandó feladatokat. A kötetben szereplő tanulmányok többsége a közösségi tevékenységek, illetve az erkölcsi tudat kérdéseit vizsgálják, s így adják meg a könyv problémakörének gondolati egységét. A többi tanulmány hasznosan tágitja a fő vizsgálati téma anyagát.

A könyv bevezető tanulmányát a szerkesztő, dr. Petrikás Árpád írta „Az alsó tagozatos közösségek nevelése és szerepük a személyiségformálásban” címmel. Hangsúlyozza, hogy az alsó tagozat csak akkor töltheti be a közösségi nevelés rendszerében elfoglalt helyét és szerepét, ha kölcsönhatást tud teremteni az iskoláskort megelőző és követő időszak közösségeivel, és sikerül már itt a közösség minden tagját beilleszteni az iskolai életrendbe, ugyanakkor kialakítja azokat az erkölcsi tulajdonságokat, amelyekre a közösségi nevelés az V. osztálytól épül. Ebből a szempontból vizsgálja a tanulók társadalmi érésének és fejlesztésének megalapozásának feladatait. Ismerteti a kutatócsoport fontosabb tételeit a vizsgálatok megindításakor, valamint az eddigi vizsgálatok tartalmi irányait. Ezeknek az elveknek a tanulmányozása nagyon hasznos azoknak, akik hasonló témában kívánnak vizsgálni.

Dr. Litkei Györgyné az „Egyéni és közösségi megbízatások szerepe a közösség kialakításában” címmel közli vizsgálatainak eredményeit. Sokoldalúan elemzi – felmérések és megfigyelések alapján – osztályának keretei között a szervezeti formák és nevelési követelmények közösséget alakító hatását, eredményeit. Kitér az önkormányzatra való érettség, a magatartási szabályok megfogalmazása, a csoportos feladatok és a csoportképzés, valamint a közösség egyéni arcultata, hagyományai kérdéseire konkrét feladatok teljesítése tükrében.

Dr. Tasné, Zelei Veronika tanulmányának címe: „Első osztályos tanulók együttes tevékenységének közösségi jellege”. Vizsgálatait 8 I. osztályos tanulókkal (kb. 240 tanuló) végezte. Főleg a beilleszkedés folyamatát kísértette figyelemmel az I. osztályos tanulóknál. Véleménye szerint az általános iskola alsó tagozatának egyik fontos feladata, hogy a beiskolázást megelőző időszakhoz képest a tevékenységrendszer magasabb szintjét teremtsen meg. Kutatásai alapján azt a következtetést fogalmazza meg, hogy a beilleszkedés az I. osztályos tanulóknál sem passzív folyamatként történik, hanem a gyermekek egyre aktívabb közreműködésével. A beilleszkedés bonyolult folyamatát sokoldalúan vizsgálja, nem feledkezve meg már a csoportok megszervezésénél jelentkező differenciálódásra. Érdekesekek az így